

УДК 372.3

*Галина Беленька,
кандидат педагогічних наук,
професор Інституту розвитку дитини
Національного педагогічного
університету ім. М.П. Драгоманова*

ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: РЕАЛІЇ ХХІ СТОРІЧЧЯ

У статті здійснено огляд традиційних видів праці, доступних дітям дошкільного віку та показано як сучасний соціум впливає на формування ставлення дітей до трудової діяльності.

Ключові слова: праця, діти дошкільного віку, ставлення.

В статье осуществлен обзор традиционных видов труда, доступных детям дошкольного возраста и показано влияние современного социума на формирование отношения детей к трудовой деятельности.

Ключевые слова: труд, дети дошкольного возраста, отношения.

The article deals with work activities traditional for pre-school children, it demonstrates the way modern society influences children's attitude towards labor.

Key words: labor, pre-school children, attitudes.

Складність та багатовимірність проблеми трудового виховання дітей дошкільного віку зумовлює її **актуалізацію** на сучасному етапі розвитку системи дошкільної освіти, характерними рисами якої є оновлення змісту та пошук нових освітніх технологій, орієнтованих на розвиток особистості.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що питання трудового виховання підростаючого покоління активізуються періодично і співпадають з глобальними процесами економічного розвитку держави. Основні підходи до проблеми трудового виховання дошкільників поетапно та цілеспрямовано змінювалися і за період з 20-х років ХХ сторіччя до наших часів зміни ці набули кардинального характеру: від суцільного колективізму та зрівняння всіх і в усьому до розвитку самостійності та прояву індивідуальності особистості в праці. Сьогодні ми можемо констатувати, що в Україні існує власна педагогічна школа, яка відрізняється оригінальними підходами до вирішення проблеми виховання працею на основі принципів народності, демократичності, гуманізму, антропологізму, ідей вільного виховання. З 60-х по 90-ті роки ХХ століття питанням трудового виховання дошкільнят були присвячені наукові дослідження З. Борисової, Т. Введенської, В. Павленчик, М. Мельничук, Г. Беленької, М. Машовець

та ряду інших. Проте останні 15 років увага до проблеми виховання дітей в праці знизилася.

Метою даної статті є аналіз ситуації з трудовим вихованням дітей дошкільного віку в умовах сім'ї та дошкільних закладів освіти, що склалася в Україні.

Надзвичайна насиченість життя сучасної людини різноманітною інформацією вплинула на спосіб її життя. По-перше, знадобився як додатковий час для її сприйняття (прочитати, послухати, подивитися), так і час для обробки (обдумати, проаналізувати), який необхідно було вивільнити за рахунок інших видів діяльності. По-друге, основними способами сприйняття інформації людиною (на слух, візуально) автоматично було запрограмоване зменшення її фізичної рухливості. Адже, для того щоб щось прочитати, послухати, подивитися, записати, як правило, насамперед треба *сісти* (в дошкільному закладі за стіл, у школі – за парту, вдома – на диван чи крісло перед телевізором, або комп'ютером). Частка часу, яку сучасні діти проводять за столами (партами), телевізорами та комп'ютерами значною мірою збільшилася, у порівнянні навіть із серединою ХХ сторіччя. Це позначилося на зменшенні часу, що традиційно присвячувався дітьми таким видам діяльності дитини як ігрова, трудова та спілкування.

Рухливі ігри дітей на свіжому повітрі поступово витіснилися іншими – дидактичними (лото, конструктори, кросворди) та комп'ютерними, особливо у великих містах. Згадайте, коли Ви бачили востаннє ватагу дітей, що бігали і гралися у піжмурки, квача, козаків-розбійників, «класики», або стрибали через резинку? Сучасні діти, як правило, гуляють і граються лише під наглядом дорослих, а отже, керуються вказівками типу: «на бігай – впадеш», «не стрибай – розіб'єшся», «злізь, кому сказала» тощо. Тому найчастіше під час прогулянки вони порпаються у пісочнику, гойдаються на гойдалках, або просто сидять поряд з батьками. Діагноз «гіподинамія» знайшов себе серед хвороб дітей дошкільного віку.

Стосовно трудової діяльності дітей, то швидкий темп життя сучасної сім'ї позначився на ній негативно. Батьки, які постійно поспішають, не бажають чекати коли дитина сама вмиється, вдягнеться, застелить ліжко, розчеше волосся, застігне гудзики чи зашнурує черевики. Звичайно, дорослий все зробить швидше, але... чого варті тоді розмови про несамостійність дитини?

Самообслуговування – перший вид праці до якого залучають дітей. Це справжня праця, яка полягає у догляді за своїм тілом, одягом, предметами побуту – триває протягом усього життя людини. Новітні технології здатні полегшити її, але замінити повною мірою не зможуть ніколи. Вмиватися, витирати ніс, розчісуватися, чистити зуби, слідкувати за своїм зовнішнім виглядом та речами дитина має сама. Привчати малюка до цього слід з першого року життя. Важка спочатку, згодом ця праця має стати звичною для дитини. Та, як показує життя, не для всіх. Учителі початкових

класів все частіше скаржаться на несамостійність першокласників, як тих, що відвідували дитячий садок, так і тих, які виховувалися у домашніх умовах. Несамостійність з часом переростає в неохайність та недбалість, стає перешкодою до успішної соціалізації дитини в умовах школи.

Висновок: дорослі мають стимулювати, а не стримувати самостійність дитини на етапі дошкільного дитинства, особливо у справі самообслуговування, підтримувати зусилля і надавати позитивну оцінку результатам даного виду праці малюка. Негативне ставлення дитини дошкільного віку до праці із самообслуговування – результат педагогічних помилок дорослих.

Господарсько-побутова праця – другий, не менш важливий вид праці дітей. Загальновідомо, що дітей дошкільного віку характеризує здатність до наслідування і бажання діяти за прикладом дорослих. Вже у 2–3 роки дитина із задоволенням тягнеться «допомогти» мамі накрити на стіл, помити посуд, підлогу, полити квіти. Їй хочеться і порізати ножем фрукти, і поліпити з бабусею вареники, і розмішати тісто на млинці, і ще багато-багато чого. Нескінченну радість приносить дітям 4–5-річного віку миття посуду, кухонної раковини чи інших поверхонь за допомогою сучасних миючих засобів, що гарно пахнуть, красиво виглядають, утворюють м'яку піну та ще й бульбашки! Звичайно витрата цих засобів у дитини набагато більша ніж у дорослого. А існує ще й алергія, і застуди, і небажання батьків переробляти після малюка хатню роботу. Тому прагнення дитини до участі у трудовій діяльності дорослих підтримуються незначною кількістю батьків. Лозунг сучасних батьків: «Йди, не заважай!» стає дуже популярним. А терплячі бабусі, у яких раніше вистачало мудрості і терпіння сприймати позитивно «допомогу» онуків, стали молодими і часто живуть окремо від своїх дітей, тож виховний вплив на онуків здійснюють епізодично, або й зовсім беруть за основу спілкування з найменшими у родині правило: «Нехай батьки виховують, а я – бабуся, можу дитину побалувати». Таким чином господарсько-побутова праця дитини дошкільного віку в родині зводиться до прибирання ігрового куточка та складання речей на стільчику перед сном. Проте, парадоксально, але прибирання іграшок – чи не найскладніше завдання для дитини. Адже коли вона бере до рук хоч одну з них, виникає бажання погратися, а не сховати до шухлядки чи ящика, поставити на полицю. Дитина дошкільного віку, в силу своїх психологічних особливостей, не може зробити процес прибирання іграшок швидким, вона відволікається на гру, а отже, наражається на невдоволення батьків, що може виявитися у будь-якій формі – від зміни тону голосу з доброзичливого на роздратований до втручання дорослих у процес прибирання, що здійснюється у недопустимо грубій формі. Результат? Невдоволення один одним, що поступово посилюється і згодом може виявитися як у вербальній, так і іншій формі.

Висновок – господарсько-побутова праця в родині є найбільш досту-

пною і корисною для дитини дошкільного віку. Вона сприяє розвитку дитини – фізичному, бо малюк не сидить на місці, а весь час рухається, активно працюють дрібні м'язи рук і очей; розумовому, оскільки розвивається сенсорна сфера, дитина набуває нових знань; моральному, адже в процесі праці закладаються такі риси як гуманність, відповідальність, старанність тощо; трудовому, так як у дитини формуються трудові уміння й навички, позитивне ставлення до процесу і результату праці; естетичного – адже саме цей вид праці допомагає зробити оселю затишною та красивою.

Батьки недооцінюють значення господарсько-побутової праці для всебічного розвитку дитини, обмежують прагнення та можливості останньої, неправильними методами керівництва працею дітей закладають негативне ставлення до неї, що може лишитися на все життя.

Праця в природі – третій доступний вид праці для дитини дошкільного віку. Вона є найбільш цікавою для них, адже природа завжди виступає джерелом найяскравіших вражень для людини, а дитині надає можливість діяти не з простими предметами, а з живими об'єктами, що своїм станом реагують на її дії. Діти дошкільного віку здатні доглядати за рослинами: кімнатними, садовими, городніми, а також за окремими домашніми і декоративними тваринами. У процесі догляду і виконання певних трудових дій у спостережуваних об'єктах природи відбуваються зміни: кімнатні рослини підростають, квітнуть, насіння садових та городніх рослин проростає із землі, розвивається і дає плоди, тварини (акваріумні риби, декоративна пташка, кошеня, цуценя, курчатко, хом'ячок чи морська свинка) змінюють свій зовнішній вигляд: ростуть, виявляють свої емоції, демонструють звички. Проте дитині важко самотійно їх помітити, оскільки зміни віддалені у часі, а увага дитини завжди зосереджена на тому що є тут і зараз. Результат будь-якої праці в природі, як правило, віддалений і не завжди зрозумілий. Тож дитину насамперед приваблює не він, а сам процес праці (копання, спусування, поливання рослин, годування тварин). Приваблює можливість самотійного пізнання (знаєте, як багато цікавого можна знайти просто копаючи ямку у землі для висадки, наприклад, кореневища жоржин: тут вам і різний колір та стан ґрунту, усілякі дрібні корінці, маленькі створіння, що живуть у землі тощо), а також рівноправного спілкування з дорослими (Я з вами!), прагнення до позитивної оцінки своїх дій з їхнього боку (Ти наш помічник, зовсім дорослий, що б ми без тебе робили!) та відчуття причетності до родини (ми всі разом).

Інтерес до праці в природі та можливості його задовольнити у дітей дошкільного віку які мешкають у сільській та міській місцевості різні. Зауважимо той факт, що діти сільської місцевості більш наближені до природи і праця в саду, на городі та біля тварин є для них звичайною. Догляд за тваринами приваблює дітей більше, ніж робота на городі. Ця праця більш зрозуміла, забарвлена позитивними емоціями вдячного спілкування, короткотривала. Дітям дають можливість погодувати курей, kota, налити

їм води, нарвати трави кролям чи покласти до їхньої годівниці коренеплоди: буряк, моркву тощо. Щодо догляду за рослинами городу, то тут часто-густо можна спостерігати небажання дітей допомагати дорослим. Причина, як правило, криється у негативних емоціях, що були пережиті дитиною або внаслідок покарання старшими членами родини за здійснену помилку (а хто з вас, шановні, не плував у дитинстві листя моркви з листям кропу і не був за це покараний?), або в результаті сильного забруднення як одягу, так і окремих частин тіла. До того ж, праця на городі вимагає більшого часу, знань, уважливості, точних рухів. Дитині, яка вийшла на город разом з бабусею чи мамою спочатку подобається виконувати запропоновану роботу: вкидати у викопані дорослими лунки картоплю, збирати суниці, порічку, малину. Вони із задоволенням збирали б і огірки, проте внаслідок поганої координації рухів часто псують бадилля, допомагали б у проріджуванні моркви чи буряків, та не здатні зробити це з такою точністю, як треба. Прополка рослин городу – зовсім не подобається дітям, оскільки робота ця одноманітна і втомлива. Діти люблять поливати рослини і тут можуть стати в нагоді дорослим, використовуючи для цього зібрану у ночви чи відра дощову воду та маленьку лієчку чи просто кухлик. Єдине протиріччя, що заважає це успішно робити дитині – її бажання поливати у найспекотніші години дня та потреба рослин у поливі в ранкові чи вечірні години. Тож і виходить, на думку дорослих, що дитина весь час робить все не так, а попросту – заважає. Лише при посадці городини навесні та під час збору врожаю восени дитина може успішно допомагати дорослим не наражаючись на небезпеку окрику, покарання, одноманітності, а отже й втоми. У літній же період зміст діяльності дитини дошкільного віку досить обмежений, навіть у сільській місцевості.

У місті цей вид праці зведений до мінімуму. В умовах родини він обмежений поливанням однієї – двох кімнатних рослин, що ростуть на підвіконні та годуванням хатнього улюбленця (кота чи собаки), якщо такий є у домі. У дошкільному закладі простір діяльності дещо більший, за умови, що в дитячому садку є город та квітник і вихователь організовує там роботу дітей.

Висновок: праця в природі найбільш насичена позитивними емоціями спілкування з оточуючим світом. Вона виступає джерелом знань і стимулом для подальшого пізнання. Проте використовується недостатньо як в роботі з дітьми, що мешкають в місті, так і з тими, що живуть у сільській місцевості.

Художня праця – найрезультативніший вид праці, що доступний дітям дошкільного віку. Цей вид праці передбачає виготовлення дітьми різноманітних виробів з паперу, глини, тканини, рослинного та покидькового матеріалу тощо. За допомогою ножиців, ниток і голки, клею та інших матеріалів, що допомагають з'єднувати окремі частини у єдиний виріб, діти можуть виготовляти цікаві та красиві сувеніри для своїх близьких і зна-

йомих (вітальні листівки, шкатулки, саморобні іграшки), предмети для ігор (картонні меблі, килимок, рушничок для ляльки), атрибути святкового оздоблення кімнати до свята: гірлянди, прапорці, сніжинки, ліхтарики.

Діти дошкільного віку із задоволенням займаються ручною працею, оскільки їх приваблює можливість діяти з різноманітними, яскравими і незвичними матеріалами, досліджувати ці матеріали, змінювати й перетворювати за своїм бажанням. Дитина відчуває себе творцем, що стимулює її розумову та фізичну активність. Прагнення до результату спонукає до волевових зусиль, а сам результат виступає джерелом позитивних емоцій як самої дитини, так і людей її найближчого оточення. Адже створені дитиною вироби часто призначаються іншій людині – подарунок комусь із рідних, знайомих, використовуються у повсякденному житті, роблячи його більш емоційним і яскравим – прикрашають, допомагають тощо.

Висновок: ручна праця є джерелом насолоди для дитини, засобом розвитку сенсорних відчуттів (дотикових, зорових, слухових), психічних процесів (уяви, мислення, мови), моторних навичок, естетичного чуття, моральних якостей. Проте організація художньої праці з дітьми дошкільного віку потребує уваги і керівництва з боку дорослих, що полягає насамперед у забезпеченні дітей матеріалами для праці та навчанні прийомам роботи з ними.

Зазначимо, що в залежності від віку дітей та їхніх індивідуальних уподобань питома вага кожного виду праці у їхньому житті може бути різною. Ставлення дитини до праці значною мірою залежить від ставлення до неї дорослих, що знаходяться поруч.

Як свідчить досвід спілкування з дітьми дошкільного віку, ставлення до власної праці у них неоднозначне і в ньому простежуються наступні тенденції:

1. Діти *молодшого дошкільного* віку в цілому *позитивно* ставляться до власної трудової діяльності, прагнуть допомагати дорослим у простих господарських справах, догляді за рослинами чи тваринами. Це пояснюється їхнім прагненням до пізнання, яке значною мірою реалізується у процесі трудової діяльності, несвідомим бажанням задовольнити потребу у приналежності до певної соціальної групи, потребу в повазі, схваленні, визнанні. Але такий вид праці як самообслуговування часто викликає негативні реакції (особливо це стосується прибирання речей). Причина у недостатній мотивації праці. Дитина молодшого дошкільного віку не розуміє, для чого прибирати у якомусь визначеному місці речі або іграшки, якщо завтра їх знову треба буде використовувати. Їй важко зрозуміти для чого треба мити руки, обличчя, чистити зуби, якщо вони і так (на думку дитини) чисті. Тож виховуючи у маленьких дітей позитивне ставлення до праці, необхідно запастися терпінням і пам'ятати, що в основі ставлення лежать знання і почуття дитини. Чим більше конкретних і зрозумілих знань отримає малюк і чим сильнішим буде їхнє позитивне емоційне забарвлення, тим

успішнішим буде процес формування позитивного ставлення до трудової діяльності. Надзвичайно важливим у господарсько-побутовій праці та праці із самообслуговування є естетичний фактор. Діти з раннього віку здатні зрозуміти і оцінити красу навколишнього оточення і прийняти стосовно себе поняття «гарний, красивий» як синонім слів «охайний, чистий, приємний на вигляд». Повторювана дорослими фраза: «Як гарно!» стосовно результатів праці малюка закріплює у його свідомості нерозривну єдність трудової діяльності і краси, як одного з її результатів.

Щодо ручної праці, то вона **викликає** у дитини молодшого дошкільного віку **інтерес**, проте після дослідження матеріалів праці та нетривалого маніпулювання з ними, діти, як правило, звертаються до інших видів діяльності (гри, спілкування). Причина криється у недостатності знань та практичних умінь, що забезпечують успішність дитини у цьому виді діяльності. Неуспішність, або поганий результат праці гальмують інтерес та прагнення дитини до ручної праці.

2. Діти **старшого дошкільного віку позитивно** сприймають власну трудову діяльність за умови, що вона **забезпечує додаткову можливість спілкування з дорослим і позитивно оцінюється останнім**. Праця із самообслуговування є для них однією з найдоступніших і простих. Діти легко виконують необхідні дії і отримують позитивний результат. Проте постійно звертаються до дорослих: «Подивись, як я зробив!», «Подивись, як я вмюю!», «Подивись, як у мене вийшло!», «У мене правильно?», «У мене гарно вийшло?». Це нормальне явище, яке має бути спокійно, без роздратування, сприйнято дорослими.

У господарсько-побутовій праці старших дошкільників починають реалізовуватися гендерні установки. Виникає вибіркове ставлення хлопчиків і дівчаток до змісту праці: в умовах сімейного виховання навіть дуже слухняна у попередній період розвитку дитина щось погоджується робити, щось – ні, мотивуючи своє ставлення прикладом значущого для неї дорослого: «А тато ніколи не прибирає зі столу!», «Чоловікам не треба вміти піднімати!», «Мама говорила, що дівчаткам не можна піднімати важкого!», «Ремонтувати – чоловіча справа!» тощо. В умовах дитячого садка такі висловлювання менш чутні, адже всі діти знаходяться в рівних умовах і рівною мірою виконують трудові доручення вихователя, беруть участь у колективній праці чи чергуванні. Але в процесі сюжетно-рольових ігор гендерні акценти у відображенні змісту трудової діяльності дорослих набирають сили. У цілому у дітей старшого дошкільного віку, у порівнянні з молодшими дошкільниками, **інтерес до господарсько-побутової праці згасає**, а в окремих випадках навіть **починає формуватися негативне ставлення** до цього виду праці, як до низько оцінюваного дорослими. Цьому сприяють узагальненні спостереження дитини за дорослими та суспільні стереотипи, що виявляються у загальній оцінці членами суспільства значущості таких професій як двірник, прибиральниця, няня, слюсар тощо.

Жінки-домогосподарки також програють (в очах більшості сучасних людей) у порівнянні з жінками які займаються бізнесом, наукою, посідають керівні посади на підприємствах.

Праця в природі, навпаки, *починає більше цікавити дитину*, особливо якщо дорослі можуть поєднати її з цікавими спостереженнями та нескладним експериментуванням, збагатити знання дітей цікавою інформацією, надати можливість діяти самостійно. Необхідною умовою лишається позитивна оцінка результату діяльності дитини і докладених для його дотримання зусиль. Негативне ставлення до праці в природі виникає у випадку передозування навантаження на дитину, або ж її обов'язковості та одноманітності. Адже якщо в діяльності дитини дошкільного віку відсутні елементи гри, пошуку, пізнання та цікавого спілкування вона перестає задовольняти дитину, а згодом може викликати і більш сильні негативні почуття.

Художня праця дітей старшого дошкільного віку може виявитись тим тлом, на якому окресляться здібності і проявляться таланти дитини. Її зміст стає більш різноманітним і багатим. Діти можуть вже не лише копіювати дії дорослих, але й здатні виявляти творчість, робити іграшки, створювати нескладні атрибути для ігор-драматизацій, інсценівок, свят. Окремі види ручної праці – вишивка, плетіння з бісеру, моделювання з паперу можуть стати улюбленою справою дитини на все життя. Цікавим є той факт, що в ручній праці дітей гендерні паритети не виявляються. Хлопчики із захопленням вишивають (досвід свідчить, що у них і виходить краще), дівчатка роблять моделі різних об'єктів навколишнього життя тощо. Найбільшого задоволення надає дитині ручна праця, якщо у ній беруть участь значущі для неї дорослі: мама, тато, старший брат чи сестра, вихователь. Втім є діти, які здатні годинами просиджувати над улюбленим заняттям, не завдаючи дорослим ніякого клопоту. Ми не радимо залишати дошкільників на тривалий час на самоті навіть з улюбленим заняттям. 30–40 хвилин є максимумом для них за фізіологічними показниками. Після цього увагу дитини слід переключити на інші види діяльності.

Ставлення до праці дорослих. Ставлення дитини до праці дорослих формується на основі знань отриманих з різноманітних джерел (від вихователів в дитячому садку, з художньої літератури, мультфільмів та кінофільмів, бесід і розповідей дорослих або дітей тощо) та власного досвіду спілкування з людьми різних професій та спостережень за їхньою діяльністю. Базуючись на положенні про те, що все починається з родини, спробуємо проаналізувати яку інформацію про трудову діяльність власних батьків отримує дитина в сім'ї.

Без сумніву, всі батьки мріють про щасливе майбутнє своїх дітей. Щастя більшість з них розуміють як успішність дитини в соціумі, яке й прагнуть забезпечити шляхом розвитку фізичних сил та інтелекту дитини. Тому, насамперед, спрямовують свої зусилля на збереження та покращен-

ня фізичного здоров'я дітей, їхню підготовку до шкільного навчання. У результаті малюки успішно опановують початкові основи математики, граматики, іноземної мови, інформатики, логіки. Їх також навчають бальним танцям і основам бойових мистецтв. Що стосується трудового виховання – для нього у дорослих (і у дітей також) не лишається ні часу, ні сил. Для відпочинку від різноманітних занять, організованих дорослими, діти влаштовуються перед телевізором, або комп'ютером, у кращому випадку самотійно граються з іграшками. Самостійно гуляти на дворі дітей дошкільного віку, як правило, не відпускають, а на спільні з батьками прогулянки немає часу в останніх. Батькам не вистачає часу і поговорити з дітьми. Вони постійно зайняті на роботі, а вдома на них теж чекає робота, тепер вже домашня, а по її закінченні (чи паралельно з нею – телевізор). Тож на виховання дитини, а тим більш трудове, у батьків не вистачає часу. Сім'я у цьому питанні покладається на дитячий садок. А дитячий садок виконує замовлення батьків – інтенсивно готує дітей до школи, дбає про здоров'я малюків і, за браком часу, в багатьох інших питаннях покладається на сім'ю.

Практика спілкування з дітьми старшого дошкільного віку показує, що у більшості з них вже сформоване негативне ставлення до праці (як до суспільного явища) і інтерес до неї відсутній. Причина полягає в тому, що формування ставлення до праці дорослих, на прикладі власних батьків, починалося раніше – у молодшому дошкільному віці. Раніше, у віці 3–4-х років дитина активно цікавилася у батьків: «Де ти був (була)?», «Навіщо ти ходила (ходив) на роботу?», «Що ти там робила?», «А тато що робить на роботі?», «А чому на роботі треба бути цілий день?», «А дитячий садок – це моя робота?», «А тебе там не сварять?», «А це хороша робота?», «А мене туди візьмуть?» Ці і безліч інших запитань, що стосуються праці батьків, ставлять перед ними діти. Немає дитини, яку б вони не цікавили. Адже так цікаво про все дізнатися. І що таке «зарплата», за що її отримують, для чого людям треба працювати, що роблять на роботі? Узагальнено всі питання дітей дошкільного віку про працю дорослих можна класифікувати за трьома основними напрямками:

- назви професій та зміст діяльності у кожній з них;
- причини і значущість праці;
- оцінні судження та прогнозування власної майбутньої трудової діяльності.

За першим напрямом в родині діти можуть дізнатися про наступне: як називається професія тата, мами, найближчих родичів, сусідів, друзів та знайомих, а також отримати знання про загальну характеристику трудових дій у кожній з професій (що саме робить людина цієї професії, які машини допомагають їй у діяльності). Проте, як показали дані експериментальних досліджень, проведених у дошкільних закладах, близько 80 % сучасних дітей старшого дошкільного віку не знають, де і ким працюють їхні батьки.

Стандартна відповідь: «На роботі». Це свідчить про те, що батьки не розповідають своїм синам і донькам про зміст власної трудової діяльності, професійна діяльність членів родини не є темою обговорення. Тож мусимо констатувати, що сучасні діти старшого дошкільного віку обмежені у знаннях про виробничу діяльність (роботу) своїх близьких.

За другим напрямом діти загалом не мають інформації, або ж у їхній свідомості вона постає у викривленому вигляді. Спробуємо це пояснити, виходячи з мети трудової діяльності кожного свідомого члена суспільства. В українській національній філософській спадщині є чимало цікавих думок про значення трудового виховання для розвитку не лише особи, але й суспільства. Так, Григорій Сковорода стверджував, що саме праця є основою розвитку суспільства, його пружиною, а в кожній людині самою природою закладений «тайний закон сродності», тобто нахили до тієї чи іншої діяльності. Якщо ці нахили будуть виявлені в дитинстві і розвинені та застосовані людиною у зрілі роки, то, на думку філософа, у суспільстві будуть створені умови для оптимального і безконфліктного розвитку. Діяльність кожної особистості, в ідеалі, має спрямовуватися на розвиток – особистий та суспільний. Іншими словами: праця людини має особистісне та суспільне значення. У сучасному світі, працюючи у будь-якій сфері, людина задовольняє перш за все свої особисті потреби: заробляє на життя. Гроші, як винагорода за працю, використовуються для забезпечення себе й родини. Проте існує й інше, суспільне, значення праці. Учитель, машиніст, перукар, архітектор, вчений, тобто люди різних професій створюють продукт праці, яким користуються інші члени суспільства. Усі вони незримо поєднані між собою складними відносинами товарно-культурного обміну. Діти дошкільного віку, як правило, легко засвоюють особистісне значення праці дорослих, яке може бути охарактеризоване фразою: «Тато працює, щоб заробляти гроші і потім купувати мені цукерки, іграшки, їжу». Осягнути ж суспільне значення праці самотійно вони не здатні. Тому й розглядають працю лише як засіб особистого збагачення, засіб задоволення лише власних потреб. У майбутньому індивідуалізм таких робітників призводить до вельми негативних наслідків.

Констатуємо той факт, що у сучасних дітей дошкільного віку відсутні знання про суспільну значущість праці кожного працюючого. Це є проблемою яку працівники дошкільної галузі в першу чергу мають усвідомити і перебудувати систему подання інформації про працю дорослих дітям. Праця дорослих сприймається ними як важкий обов'язок, необхідність, що відволікає від цікавого проведення часу і який краще оминати.

Тому, розмірковуючи над власною майбутньою трудовою діяльністю і над питанням «Ким бути?» сучасні діти обирають професії, де, на їхню думку, робота легка і цікава, проте приносить великі гроші, що дають змогу вільно і «красиво» жити. Так, сучасні хлопчики мріють про професії бізнесмена, депутата, президента країни, директора банку, власника нафто-

вої кампанії, футбольного клубу, роботу охоронця, міліціонера, водія таксі, працівника автомийки машин. Дівчатка у віці від п'яти до шести років, розмірковуючи про майбутнє, бачать себе нареченими (не дружинами і мамами), моделями, співачками, ведучими телепередач, у поодиноких випадках – виховательками дітей у дитячому садку.

Зовсім непопулярні серед сучасних дітей такі професії як лікар, вчитель, кравець, перукар, будівельник, кондитер, працівник пекарні, кухар, хлібороб, садівник, фермер, продавець. Професії муляра, столяра, сантехніка, не говорячи вже про двірника, викликають у дітей здивування і одностайне «ні», якщо дорослий пропонує їм уявити себе у такій ролі. Насторожує і той факт, що непопулярними стали навіть так звані «романтичні» професії, про які раніше мріяли всі без винятку дітлахи: космонавт, пілот, капітан морського судна, моряк, дослідник Арктики, вчений.

Причини – джерела і повнота інформації про професії. Найдоступнішим джерелом отримання знань про роботу дорослих для сучасних дітей є телевізор. Проаналізуємо, представники яких професій найчастіше з'являються на екрані. У позитивному (з дитячої точки зору) висвітленні: президент, депутати, банкіри, ведучі телевізійних шоу, моделі, представники шоу-бізнесу. Вони гарно вбрані, посміхаються, до них ставляться з повагою. У негативному висвітленні (на щось жаліються, не модно одягнені, їм співчувають): вчителі, шахтарі, лікарі, домогосподарки, водії, представники комунальних служб. Без сумніву, дитина буде обирати для себе щось із першої групи, адже за Маслоу, потреба у визнанні є однією з основних у ієрархії потреб особистості.

Інше джерело інформації – щоденні спостереження дитини у суспільному докільлі. У ньому дитина найчастіше зустрічається з представниками таких професій як продавець (він весь час сердитий, неохайний, люди на нього ображаються, інколи говорять, що продавець поганий – обманює покупців), водій (він кричить і свариться з пасажирами, інколи не пускає стареньких до себе в маршрутку, не реагує на прохання пасажирів), мийник машин (працює сам, швидко маніпулює шлангами, піною, йому відразу дають гроші, напевно їх й нього багато), лікар і вчитель (вони постійно жаліються на важку роботу і малу зарплатню, їх часто сварять, їм не довіряють, не люблять), двірник і сантехнік (брудні, часто у нетверезому стані, їх жаліють як невдах).

Знання про працю дорослих та представників різних професій діти також отримують в родині від батьків та у дитячому садку від вихователів. Оскільки кожен з читачів журналу має родину і обговорює в ній виробничі проблеми, не важко буде пригадати що саме і в якому тоні ви говорили про свою роботу. Результати, гадаю, будуть невтішні. Так, ми дуже мало позитивного говоримо про свою роботу, невдоволеність життям знаходить свій вияв у міркуваннях і судженнях вголос, які йчують діти. Вихователі не виняток.

Підсумуємо сказане:

- сучасні діти дошкільного віку мають і можуть бути залучені до таких видів праці як самообслуговування, господарсько-побутова, праця в природі, художня праця;
- у молодшому дошкільному віці у дітей є інтерес до всіх видів праці, у старшому – з'являється негативне ставлення до праці і бажання оминати її;
- діти сприймають трудову діяльність дорослих як обтяжливу необхідність і оцінюють з точки зору значущості для особистості. Суспільна значущість людської праці дітьми не усвідомлюється, оскільки знань про цей аспект у них недостатньо;
- дорослим необхідно змінити своє ставлення до праці, якщо вони бажають, щоб її позитивне сприйняття з'явилося у дітей;
- виникнути на пустому місці позитивне ставлення дітей до праці не може. Для цього необхідна копійка робота батьків і педагогів, у руках яких знаходиться зараз майбутнє людства: здоров'я, інтелект і моральний образ нації, економічна успішність країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / наук. ред. та упоряд. О.Л. Кононко. – 2-ге вид., випр. – К.: Світич, 2008. – 430 с.
2. Беленька Г.В. Виховання елементів культури праці у дітей старшого дошкільного віку: Автореф. дис. к. пед. н. – К., 1994. – 24 с.
3. Буре Р.С., Гордина Г.Н. Учите детей трудиться. – М.: Просвещение, 1983. – 144 с.
4. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / О.Л. Кононко, З.П. Плохій, А.М. Гончаренко та ін. – К.: Світич, 2009. – 208 с.